

MISSZIÓTÖRTÉNETI SZEMELVÉNYEK

Szebeni Olivér

Írás és iratok (2.)

(Folytatás az előző számból)

„Írd meg tehát, amiket láttál!” (Jel 1,19)

Távol-keleti írásrendszerek

Az agyagtáblákra rótt betűírás vízszintesen és egyenes irányban rendeződik. Szavakra, mondatokra tagoltak a kiolvasott ókori írásjelek, de akkor a szóközök hiánya nem könnyítette a sorok olvashatóságát. A mi írásunk feltételez egy alapsort, erre építünk fel minden betűt, akár egy utca sorházait. Volt írásrendszer, amelyik körívesen, csigavonalban haladt (rúnaírás). A távol-keleti írások nagy része függőleges sorokba rendeződik. Vannak olyan írásrendszerek, amelyek felső alapsorról függő betűket vetnek papírra (hindu írás).

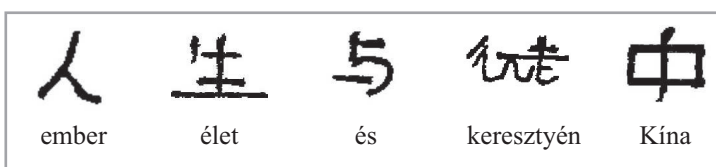
A régi magyar verselésben kifejezésre jut meglepő módon a távol-keleti misztika, filozófia vagy a mondavilág néhány eleme. Ezek roppant értékes elemek és a magyar-ság östörténelmével állíthatók párhuzamba.

Távol-Keleten az uralkodó írásrendszerek nem hangokat rögzítenek, hanem piktogramokhoz hasonló elven jeleznek valamit, ahogy például a pályaudvarokon a kijáratokat jelzik nálunk. Lehetséges, hogy ezen az elven kifejezheti az ember legbonyolultabb gondolatait. A kínai írásjeleknek megvan az a jelentős előnyük, hogy egy-egy jelet bármely nyelvű kiolvashatja. Minden nyelven egyformán megértik a jeleket, míg a mi írásunkhoz feltétlenül ismernünk kell a magyar nyelvet. A hangok ugyanis egy adott nyelvhez kötődnek. Az élő nyelvek közül Kínában legalább száz nyelvjárás használ egy azonos írásjelrendszert. Ez óriási előny, csakhogy a bonyolult főnévragozás, szóképzés és igeidők bővítményekkel terhelik az írásjeleket, és az újság cikk megírására körülbelül 4000 írásjel ismeretére van szükség. Máig érvényesül Kelet-Ázsiában egy régi kínai mondás a „szép, bonyolult írásjelekről”. Ők ebben tudományosságot, leleményt és bölcsességet érzékelnek.

A távol-keleti írásrendszerek más eszközt használnak. Nincs tudomása a történelemnek arról, hogy Kínában valaha is a kőbe vésett betűk tömegesen megjelentek volna, mint Mezopotámiában vagy Egyiptomban. A szilárd anyagokra kerülő írásjelek éppen úgy, mint a selyemre, majd éppen az igen korán felfedezett papírra vetett írás eszköze mindig az ecset volt. Az e módszert követő eszközök az írótól még kifinomultabb kézi munkát, tapintást és érintést kívántak.

Ázsia nagy folyóvizei mentén, a tenger partjain és szigetein a földkerekség legrégebb civilizációi a Távol-Keleten hatalmas mennyiségű iratot halmoztak fel. *Billy Graham* felesége kínai misszionárius házaspár leánya volt, és amikor az evangélistával Kínában járt, az ország kimagasló vezetői megjegyezték: „A mistress kínai lány.” Okkal-móddal igazuk volt,

de azt se hagyjuk figyelmen kívül, hogy Billy Graham társasága a kínaiak közötti misszióért igen sokat fáradozott. Sok száz evangéliumi füzetecskét készítettek, és a mellényzsebkivadványokat egyszerű kivitelben évtizedeken át bejuttatták Kínába. A kétnyelvű füzetekből, archiválás közben, angol után néhány kínai jel (szó) azonosítható:

Kínai írásjelek

A kínai civilizációt az igen korai évezredektől a mai napig az írás, a filozófia, az empirikus orvoslás, a művészetek, a zene árnyalt finomságokkal fűzi össze. Máig eldöntetlen kérdés, hogy a kínai elmélet rendszere vallás vagy filozófia. A tao egy kiegyensúlyozott bölcsélet, amelynek eredeti iratai gondosan megőrzött, tenyérnyi széles és szentnek tartott szalagokon őrzik az alapelveket. Bár a kulturális forradalom sok mindent megsemmisített a régi, leheletfinom műalkotások és írások köréből, most fokozódó érdeklődés nyilvánul meg Kínában a megmaradt értékek felé. Lehetséges, hogy Konfucius „vallását” és az egész filozófiát váltó hatalmi rendszer megbékülése a régi tanokkal és tanítóval küszöbön áll?

A kínai írásjelek elterjedésének négy területe ismert: Kína mint a „mennyei Birodalom”, vagy a nevezetes „Közép-Birodalom”, Japán, Korea és Vietnam. A legrégebb kínai írásjeleket úgynevezett „jóslócsontokra” (teknősbéka páncéljaira) írták.

A japánok is kínai írásjeleket használnak (kandzsi), de írásrendszerüket többször egyszerűsítették. Maradt végül három írásrendszer használatban (kandzsi, katakana és hiragana). A betűk rendje felülről lefelé halad, de írhatnak vízszintesen is. Így készült a japán Újszövetség.

Míg a Kínai Népköztársaság alapvetően vallásellenes, addig Japánban demokratikus vallásszabadság van. A keresztyén misszió mégis ütközik, bár nem brutális tilalmakba, hanem a nemzeti öntudat, a tradíciótisztelet és részbeni zárkózottság gátlásaiba.

A japánok szemében a Nap mint égitest áll első helyen a tradíció élén. Átvették a kínaiak írásjeleit, de a betűsor elejére a Nap jelét helyezték. Fehér zászlójukon a felkelő nap teljes köre vöröslik. A Nap írásjele (a „hi” = Nap) viszont egyáltalán nem kerek. Sok más fogalom értelmi kiegészítője a „kandzsi” írásjelben (pl. a hét napjainak neve mellett a „mai nap”, a

„mindennap” fogalom egyik kiegészítője, de a „japán ember” hármasszójában is megtalálható:

A Nap japán írásjele

A keresztyénség jelét komplikáltabbnak látjuk, de hol van ez még az igazi bonyodalmas írásjelhez. Meglepő, hogy a jelek másolása közben nem arra kell vigyáznunk, amit mi gondolnánk. A kerek és a szögletes nekik nem okoz gondot, de egy kis vonás elhelyezése annál inkább.

Más írásrendszerek

Az arab írás a héberhez hasonlóan jobbról balra halad. Hangokat jelöl, és nyelvhez kötött. A Korán szent sorait az eltérő arab nyelvek nem szívesen fordítgatják. Inkább megtanulják az arabija nyelvet, amelyen a Koránt írták. Ma már ez köztük sem köznyelv, kevesen ismerik. Társadalmukban a Korán szúrának pontos tanulása roppant felértékelődik. Az írást nagyon szépen díszítik (kaligrafálják). Mivel emberi alakot, élőlényt, angyalt ábrázolni nem szabad, Koránból vett feliratokkal vannak tele a falak, virágdíszekkel, levelekkel, ívelt kacsokkal látják el az egyre drágább, nagyszerű kivitelű épületeiket. Új építészeti csodát látni vágyó ne Nyugatra, hanem az emírségekbe látogasson! A álompalotákat belülről az arabeszk és a fantasztikus rendszerben formált koránidézetek díszítik.

A beszéd természetesen sebességét követő írásrendszer a gyorsírás (sztenogram). Első sikeres bemutatkozása egy pozsonyi diétán, a XIX. században történt, de a mai napig használt magyar gyorsírást *Radnai Béla* találta fel az első világháború előtti években. Kialakításában statisztikai tapasztalatra és az írás addig ismeretlen könnyed, sokféle eszközeire volt szükség (azonos formák vastag, vagy vékonyabb vonalai kifejeztek valamit). Jelentése van a betűk közötti távolságnak, a pozicionálásnak (az alapsorhoz képest feljebb, vagy lejjebb kerülhetnek betűk). A gyorsírás nem sietős, elkapkodott írás, a betűk jobbra dőlnek, egyszerű vonalakkól, enyhén ívelt jelekből állnak. Az esetleges hurkok öblössége mind jelöl valamit. A jó gyorsíró rengeteg rövidítést használ. A sztenogram nagyon fegyelmezett, pontos írásrendszer. Egyetlen alapsorra helyezett pont a magyar nyelvben határozott névelőt, fél soros emeléssel a „nem” szót jelzi. Egy hosszabb, vékony vízszintes jel az „és” kötőszó. A betűk magasítása több fokozatban jelentéstartalmat hordoz (o, i, ei, ai, ú, ü). Végül a gyorsíró a várható leggyakoribb kifejezést egyszerűen kihagyással jelölheti, vagyis nem ír semmit sem, ha már sokszor hallja a szót (pl.: Hosszú kihagyás: „Tisztelt Országgyűlés!”) Ezt a két szót nem írják le, csak elképzelik. Ám a kihagyásnak a papíron ilyen esetben mindig ismert és állandó legyen a hossza. A gyorsírás nagyon kedvező hatása a kézírásra, mivel szabályosságra készítet. Ha a gyorsíró nem tartja be a szabályrendszert, saját írását sem fogja kiolvasni. Ezt azzal is elkerülheti, hogyha a sztenogram megfejtéséhez minél előbb hozzáfog. Tehát a gyorsírást ajánlatos „átteni” vagy legépelni. Végül a gyorsírásról tudnunk kell, hogy fárasztó, írógörcsöt okozhat, ezért a mai ember technikai rögzítéshez folyamodik.

A látásukat veszített emberek kifinomult tapintását alkalmazták a Braille (ejtsd: bréjl) írásrendszerben, ami bármilyen háromdimenziós kipontozás segítségével képes írni. A vakokat tanfolyamon tanítják a Braille-írást, akik lassan képesek a kiolvasására. Úgy 50 éve egy teljes Biblia mennyiségét látva csodálkoztam a mennyiségen. Azóta a miniatürizálási technika az írásrendszer használatát megkönnyítette.

A közoktatásról

Az ország lakosságának műveltségi szintje nagymértékben függ az alapfokú oktatás színvonalától. A társadalomnak kötelessége kisgyermekkorától biztosítani a tanulást, ám az ügy optimális megoldását mai napig sem értük el. Nagy terjedelmet foglalna le *Mária Terézia* 1777-ben kiadott törvényének elemzése (Ratio Educationis). 6-tól 12 éves korig kötelezővé tette a királynő az iskolai alapfokú oktatást. Sok példát hozhatnánk föl arról, hogy addig mennyi akadályba fulladt a törvény megvalósulása. Az első világháború előtti években a lakosság kötelező iskolalátogatása legfeljebb az írás-olvasás és négy alpművellettel a számolás elsajátítására volt elég. Az egykori Monarchia területi eloszlása szerint még ezt az oktatási tervet sem egyformán teljesítették. Az osztrák örökös tartományok nagyvárosaiban volt megadva minden lehetőség. A magyarság lakta vidéken a mezőgazdaságból élők gyermekei általában egy-két évig jártak iskolába. *Meyer Henrik* összehasonlítja önéletrajzában gyermekeinek németországi oktatási színvonalát. Szegény magyarságunk sokkal szerényebb szinten állt. A néptanító elment tanítani egy alkalmi helyiségbe valamennyi korosztállyal. Durva, olykor brutális és ideges lelkesítéssel tanított és fegyelmezett egész nap. Legfőbb pedagógiai elv volt a szigor.

A városoktól távoli, nehezen megközelíthető falvak iskoláiról és tanulóiról még szárnalmasabban kell szólnunk, hiszen a mezőgazdasági munka aktuális feladataihoz az iskolaköteles gyermekek segítségére számítottak (szüret, „krumpliszedés”).

A *Horthy*-rendszerben sikerült a kormányzat és a lehetőségek függvényében jobb eredményt elérni minden tanyaközpontban és faluban. Maradtak mégis olyan helységek az országban, ahol reggelente hat kilométeres gyaloglás után jutott iskolába egy csapat gyerek. Szénnel fűtött tantermekben foghattak a munkához. Az elsősök néhány hét után lemásoltak a tábláról hat kisbetűből álló, négy szavas gyakorlatot (megmaradt a következő jellemző felirat nyomtatásban is):

**úr ír
nép ri**

Különleges kegyet nyert egy-egy szegény gyermek, hogyha a falu papja vagy tanítója támogatta. A szegény és szorgalmas fiút gyakran a saját költségén kiemelte, közép vagy felsőfokú iskolai tanuláshoz segítette. A gyermek ilyen esetekben elkerült otthonról, esetleg gimnáziumba, egyetemre járt, félévenként egyszer hazalátogathatott, és legtöbbször papnak tanult. Leányoknak azonban ilyen esélyük soha nem volt.

Nagy tekintélyük volt a középiskolai tanároknak. Legtöbbször más, különféle szintű értelmiségi munkában jeleskedtek. Az iskolák tanév végén beszámolót adtak ki munkájukról, a tanulók adatairól és tanulmányi eredményeiről. Az

iskolai nevelés etikai színvonaláról több eredménnyel dicsekedhettek akkoriban, mint ma.

A peregrináció

Vegyünk egy érdekes példát! A debreceni református teológián jó ideig minden diáknak tudnia kellett latinul. A professzornak pénzbüntetést kellett fizetnie, ha „magyarkodott” a katedrán, vagyis nem latinul beszélt. 1750 körül Mária Terézia idejében így járhatott, aki nem teljesítette a teológiai tudományosság kritériumát. Egy kiváló diák Hollandiába ment teológiát tanulni, és több év után tért haza. *Kováts Bódis István* hozta egyik professzorának igemagyarázatát, 34 igehirdetést. Elvárták minden hazatérőtől, hogy akcentus nélkül beszéljen a szószéken. Az nem volt jó pap, akinek beszédét nehezen értették, vagy rossz kiejtése miatt kicsúfolták a hallgatói.

Az 1742-ben kezdte évekig tartó fordítását apró, módosított gót betűkkel, oldalanként 28 sorban, összesen 426 oldalon. A könyvecske meglepő sajátossága, hogy egyetlen alapigét elemez (a 426 oldalon keresztül 34 igehirdetésében), Máté 16,6-ot: *Vigyázzatok és őrizkedjete a farizeusok és szaduceusok kovászatól!*

A kézirat első lapjai hiányoznak, a töredék megmaradt kötetének kezdő (incipitális) szava: „...intése”. A szöveg gyakran latin szavakkal, rövidítésekkel tüzdelte. Az egyik keltezés például „Dje 21. Mai Ano 1749”-nek írta. A töredékben természetesen latinul írt több kiemelt jellemzést: „*Exhortatio*” = intés, serkentés, buzdítás. (A Ráday utcai egyetemen azt a helyet, ahol istentiszteletet tartanak a belső hallgatóságnak, exhortációs teremnek nevezik.)

A kézirat első öt sora után jobbról bekezdve és aláhúzással kiemelve latin utasítás: *Enorratio Thematis* = A tétel kifejtése. Két ószövetségi igehely kifejtése alapján indokolja, hogy miért kellett a régi kovászt eltüntetni a házból. A magyarázat betűire, nyelvhasználatára és egy protestáns magyar lelkész nagyszerű teológiai felkészültségére már ennyi rámutat, és legnagyobb elismerésünket érdemli.

A betűk összessége (tipográfiája) természetesen nem nyomdai. Kurzív kézírásról van szó. Pontosabban bemutat egy fordítást a jó nyelvismerettel rendelkező magyar protestáns igehirdető az anyanyelvünkön. Nem szép, kerekded latin betűkkel, hanem átmeneti, egyénileg alkalmazott írással. Ötvözi a kerekded latin és a hegyes végű gót írásmódot. Jellemző a kézira – különösen a latin részekenél –, hogy sok rövidítést használt, amit alapos megfigyelés után fejthetünk meg. Egyik rövidítés tilde (~) jel Jézus Krisztus betűjele (IX) fölött.

Missziótörténelmi iratanyag a XIX. századból

1846 és 1873 közötti időből iratanyagot részben a Hadtörténelmi Levéltár (HIL) szabadságharc utáni katonai jellegű közigazgatás nyomán találhatunk, periratokat. Ezekre feljegyezték a felekezeti hovatartozást az előállított személyről. A hadbírótság előtt ókatolikusok, Krisztus követői, néhány következtethetően nazarénus és baptista személy állt tiltott összejövetelek tartása vagy látogatása miatt. Utóbbiak, illetve egy-két személy közülük is „vallásfelekezeten kívüliként” lett kihallgatva. A periratok német nyelven készültek. Három esetben álltak bírák elé, úgy tűnik, valamennyien értették a német szót. Az első tortúra volt szigorú, megpróbálták politikai színezetet adni a késő éjjel műhelyekben imádkozók magatartásának. Lázításról szó sem volt, de külföldi kapcsola-

tokról (a svájci nazarénusokkal), levelezésről és az adózás megtagadásáról annál több volt a kérdés. Végül a neve után cseh származású hadbíró főhadnagy arra a meggyőződésre jutott, hogy a bevádoltak tulajdonképpen veszélytelen személyek, viszont meggyőződésükről a testi fenyték, elzárás, pénzbírság kiszabása sem fogja őket eltántorítani. A második és főleg a harmadik előállítás gyanúsítottjai egyre kevesebben voltak, őket figyelmeztetéssel elbocsátották.

1871-ben egy hamburgi kiadvány levelezést közöl. Cikkek a vasárnapi iskolai oktatóknak, és a levelezők információi egymásnak Európa tájairól. Köztük ifjabb *Rottmayer János*, a kolozsvári vasárnapi iskola 24 éves tanítójától két nyilatkozat olvasható. Az 1873 júliusában megjelenő utolsó levél Magyarországról 268 és Erdélyből 103 vasárnapi iskoláról ad számot hét helyszínen működő 42 tanítóval. A könyv „ex librise” ifj. Rottmayer János saját kezű aláírása, amit később be is mutatunk.

Nemrég kaptunk Bécsből legkorábban 1887. júliusi keltezésű körleveleket. Az egy híjjával mind német és gót betűs iratanyagot – jegyzőkönyveket, és egy pozsonyi házi istentisztelet tartását engedélyező miniszteri leiratot – ifjabb Rottmayer János bécsi kérelmező számára. Ezekből a iratokból láthatjuk, hogy az egykori Osztrák–Magyar Monarchiában szórványosan vannak gyülekezeteink, amelyek 1885 októberében egy szövetségi rendszerbe tömörültek. Tulajdonképpen öt gyülekezet képviselői: Bécs, Budapest, Graz, Prága és Snyatin. Ez utóbbi bukovinai gyülekezet prédikátora, *Massier Rudolf* lett a szövetség elnöke. Tucatnyian lehetnek különféle igehirdetők, bibliaterjesztők a szervezet tagjai, akik összegyűltek Budapesten a Wesselényi utcai új imaház megnyitására. Az utolsó irat keltezése 1889. november 8. Alig négy évvel később lezárul az első lelkesedés korszaka, elkezdődik a hazai misszió hosszan elnyúló személyi válsága az állami elismerés körül.

Gyülekezeteink a két világháborúban

Az első világháború sok fiatal, életerős igehirdetőt vont el a szeretett gyülekezeti munkájától, és csatasorba szólította őket. A honvédelem, az életet feláldozni kész hősiesség eszméje hátrányos volt a gyülekezetekben, de bíztak abban, hogy a katonák visszatérnek hamarosan. A nagy harci lelkesedést azonban lehűtötték az első harci események. A szerbek elleni fronton az első között hozta a *Békehírnök* egy vasárnapi iskolai tanító halálának hírért.

Újpesten 1914-ben új imaházat nyitottak meg, még mielőtt kitérték volna a harcok. A székelyföldi Homoród folyó partján a férfiak helyett a nők építettek föl egy másik imaházat. A küzdelem elhúzódott, a gazdasági tartalékok kifogytak, a vonatokon sebesültek érkeztek az ország belseje felé, a posta pedig aprócska papírlapon hozta a rövid hírt apákról, fiakról: „Elesett a haza védelmében.” Kérdőjelessé vált a hősiesség, és a tömegek kezdtek kétségbe vonni a keresztyén világnézet igazságát. Nagyon sokan kérdezték meg: Miért engedte meg Isten?

Egy-egy község gyülekezetében élő nemzetiségek a gyülekezeti tagság népessége arányában a történelmi Magyarországon alapfokú iskolákat szerveztek. A falu nemzetiségi színskáláját megszokták, megismerték, és egymást békességben elfogadták. Tudatos nemzetiségi elfojtás az első világháború idejéig általában nem volt, a gyülekezetekben pedig a magyarság segítette a nemzetiségiek munkáját.

Legyen szó arról, hogy a szlovákok saját lapot kezdeményeztek, a románok szintén. A kétnyelvű vezetőiket tehetségük szerint támogatták, betanították. Kiszáradt például a *Békehírnök* jeles munkatársa, *Csopják Attila* személyesen segítette egy tehetséges román fordító, *Brumár Mihály* munkáját, vegyes kari kottaanyag elkészítését, román lapszerkesztést. A hadba vonulás és a hősi halál vetett véget mindennél csodálatosabb és hősiesebb, békés munkájának. A nagyobb gyülekezetekben népes tömböt képeztek az orosz foglyok, akik előbb szimpatizánsok, majd hitvallók lettek.

A két világháború közötti időkben, a fővárosban és közvetlen környékén a művelődéspolitikai hat elemi (általános) évfolyam, és két ismétlő osztály elvégzése volt kötelező a gyermekeknek. A történelmi városokban és Budapesten általában tízezer lakos között volt egy-egy polgári iskola, ahol magyar irodalmat, számtan-mértant, algebrát, földrajzot, fizikát, kémiát és egy idegen nyelvet (legtöbbször németet) tanítottak. Volt vallások szerinti hitoktatás, heti két testnevelési óra és egy ének. Az osztályokban átlagosan 50 körüli volt a tanulók létszáma. A kötelező óralátogatást szigorúbban vették. Tanulmányi eredménytől függő tandíjkezdvezményt állapítottak meg. A 14 év körüli gyermekek legtöbbje a polgáriból iparosnak, gyári munkásnak ment. Sokan folytatták édesapjuk iparát. Abban az időben a gimnáziumban a modern nyelven kívül kötelező volt a latin. Az érettségizett ifjak a 18 éves lakosságnak talán néhány százaléka voltak. Egyetemi végzettség az átlagos lakosság néhány ezrelékét tette ki. Hazánk művelődési átlagai gyengébbek voltak a nyugati államokhoz képest. Ennek ellenére, vagy ezzel együtt, elismeréssel beszéltek város- és faluszere a kis létszámú intelligenciáról, a „tanult emberekről”. A mai köznyelv – ha egyáltalán ismeri ezt a kifejezést még – csakis az eljátszott tekintélyek széles sávjában említi.

A második világháború ideje alatt a hazai nemzetiségek fokozódott a nyomás a növekvő nacionalizmus következtében. Megaláztatást, lenézést gyakran kellett elviselniük. A lakosság őrizte vallását, kultúráját, beszédét, viseletét vagy bármilyen jellegű más tradícióit. A népihit a keresztyénségre hivatkozott, de a gyilkosok egyáltalán nem mutattak különösebb kapcsolatot egyházaikhoz. A nem keresztyén tömegek megmentésére mutatkozott törekvés, de inkább csak szánsalom. A háború után kollektív büntetés sújtotta a németeket mindenütt Európa közepén. A kitelepítés, a szlovákság kiválása (lakosságcsere) után elmosódtak a nemzetiség tulajdonságait gondozó tevékenységek, az egykor tapasztalható békesség, nyugalmas élet helyébe a félelem lépett. A második világháború után beolvadtak a nemzetiségek Magyarországon, bár erre nem kényszerítette őket különösebben senki, és előnyöket sem nyújtott senkinek a magyarsága. A statisztikai jelentésekben mindenki magyarnak vallotta magát. Gyorsan felejtették az iskolákban lötelezően oktatott orosz nyelvet.

Nemzetiségi gyülekezeteinkben toleranciát tapasztalunk. Egyetlen idegen nyelvű hívő testvért sem zaklattak a beszédéért. A gyülekezeti imaórákon ilyen helyeken mindig hallható volt idegen nyelven mondott imádság az ötvenes években. Az úrvacsorai istentiszteleteken volt, ahol az Úr imáját („Mi Atyánk...”) a gyülekezet kórusban mondta el a helyi nemzetiségi nyelven. Voltak nemzetiségi énekeskönyvek kézben, és előfordult idegen nyelvű kóruséneklés. Nem a komolyzene műfajában, inkább az „irott énekek” repertóriu-

mából. A nemzetiségi iránti tolerancia a misszió vonzóereje volt. Valóban „testvérként” szerették egymást a hívők, bármilyen nyelven beszéltek egymáshoz. A „világban” a svábos, tótos hangsúly, egy jiddis szó elhangzás kiváltotta a fintorgást, a megvető szavakat. A hívő emberek pedig egymásra mosolyogtak ilyenkor. Soha nem idegenkedtek a másságtól, inkább törekedtek megismerni a másik embert. A legnagyobb létszámú, ma már elismerten nemzetiségnek tartott román beszédjére sem volt megjegyzés, főleg nem az iskolákban. Pedig a gyermekek spontaneitása, játékos csúfolkodása ösztönözte volna az ilyen magatartást. A gyülekezetekbe kisebb számban és szórványosan kerültek be románok. Legtöbbször már szakítva a régebbi életmódjukkal. A gyülekezetekben és anélkül náluk elkezdődött már a társadalmi „felzárkózás”, és a munkás, becsületos, fegyelmezett életmód feledtette mindenkit a régi fenntartásokat.

Az ötvenes évek kitelepítései, elhurcolásai, kényszerlakóhelyei megfélemlítették a lakosságot. Állandó rettegésben tartotta mind a pártonkívülieket, mind a párttagokat. Senki nem tudhatta, melyik hajnalban fognak érte jönni.

Önképzés a gyülekezetekben

A gyülekezetek nemzetiségi jellege fennmaradt és működött a XIX. század végétől a kitelepítések idejéig. Széles körű szabad nyelvhasználatot tapasztalhattunk a német gyülekezetekben, de nem kevésbé a román és a szlovák nyelvűek között is. Folyóiratokat adtak ki, énekszövegeket írtak, sok helyen két nyelven folyt az igehirdetés a két vasárnapi istentiszteleten esetleg megosztva. A legnépesebbek közé tartozó kétegyházi román gyülekezetben minden istentisztelet románul zajlott le. Kiskőrösön, Békéscsabán szlovák volt az istentisztelet. Jelentős evangelizáló munkát végeztek nyelveken. A hirdetett evangélium képes volt megszólítani a korszak fokozatosan marginalizálódó rétegeit, és elérte az embereket a Szentírás üzenetével.

Néhány helységben a gyülekezetek gyermekeit saját felekezeti iskolákban oktatták, igaz, nem tartós ideig. A felekezeti iskolákat állami finanszírozás nélkül a gyülekezet tartotta fenn. *Nagy Pál* és *Török József* tevékenykedtek népes vidéki elemi iskolákban. A második világháborúig egyre többen szerettek népiiskolai tanítói végzettséget, de azután csak körülményesen és küzdelmesen maradtak meg a pedagógiai pályán.

Már a XX. század lelkészei körében kedvelt cél volt az orvosi diploma. *Balogh Lajos* fia volt állítólag az első, hamarosan akadt társa a rákoscsabai *dr. Tóth József* személyében. Ők és a háború előtt diplomázott *dr. Somogyi Barnabás* igen sok áldozattal segítették a gyülekezet elszegényedett betegeit. Az első ügyvéd *dr. Mészáros Károly*, kollégája *Eghia Hovhanesszián*, *Meyer Henrik* nevelt fia volt. Tanító, középiskolai tanár, közgazdász szintén előfordult a gyülekezeteinkben a második világháború előtt, bár ritkaság volt a jelenlétük, és sajnos gyakori az elmaradásuk. 1906-ban nyílt meg a teológiai szeminárium Budapesten. A teológiai műveltség nem idegenítette el a gyülekezetektől a kivételes helyzetben lévőket, akiknek alkalmuk volt a megszerzésére. Lelkészeink teológiai művelődése már a XIX. század végén talált lehetőséget. Néhány fiatal lelkész, vagy lelkészjelölt eljutott németországi vagy amerikai teológiai egyetemekre. Közülük két-három doktori címet szerzett és hazatért (*Udvarnoki Béla*, *Tresánszky Vilmos*, *Somogyi Imre*). Igen megbecsült és köztiszteletben

álló prédikátoraink, igehirdetőnk voltak. Soha nem volt gond vagy probléma az evangéliumi igehirdetések terén a végzettségükkel; nem siklott a tudományuk spekulatív irányba, és a Szentírás tekintélyét sem vonták kétségbe. Aki hívő emberként ment teológiai iskolába, az onnan hívő emberként jött is vissza.

Egy kolozsvári egyetemi hallgató találkozott 1913-ban *Kornya Mihállyal*. Egyes források szerint az ott vendégeskedő igehirdetővel egy szobába szállásolták, és a személyes beszélgetés nagy hatást gyakorolt rá. A beszélgetés 2Pt 1,5–9 alapján folyt. A bölcs, öreg evangélista tanácsolta őt az éj csendjében. *Kristóf Domokos* együtt dolgozott már évekkal előbb *Cholnoky Jenő* professzorral, mégpedig az Alkoholellenes Egyesületben, ahol a professzor volt az elnök, ő pedig a titkár. 1916-ban Pestre vetődött a tragikus erdélyi események folytán, és „Kristóf Domokos tanár testvér” 1916 karácsonyán *Udvarnoki András* baptizálta. A huszas években rábízta a szemináriumban a görög nyelv tanítását. Diáknak, tanárnak ropant nehézség és próbatétel volt a görög nyelvi kurzus. A szájából eredeztették: „Könnyebb az ígét hirdetni, mint ragozni?”

A lelkiesség, ami megnyilvánult a gyülekezetek tagjai és a nem velük tartó lakosság között helyileg, nem viszonyítható az iskolázottsághoz. Az intellektust vizsgálva rendkívül meglepő eredményre bukkan ezen a téren az elfogulatlan kutató. Az iskolázottság alacsony szintje ellenére választékos stílust, káros szenvedélyektől mentes életet, valóságos és nem kép-mutató szeretetet mértéken felül talált az evangéliumi hívő keresztyének között. A testvérek tisztelték, becsülték és szerették egymást. Gyönyörű lista található erre nézve Filippi 4,8–9-ben: *...ami igaz, tisztességes, igazságos, tiszta, szeretetreméltó, jó hírű, nemes, dicséretes, vegyétek figyelembe! Amit tanultatok és átvettetek, hallottatok és láttatok is tőlem, azt tegyétek...*

Udvarnoki András (1865–1945)

Gyülekezeti írásbeliség

A missziós lendület miatt megsértődött népegyházak teljes papi hierarchiája bírálta a gyülekezeteket, egyik általános kifogásuk az igehirdetők tanulatlansága, a magukat „látszólag” bibliai ismeretekkel felvértezett hívő emberek minimális műveltsége a fő érveik közé tartozott. Nem is gondoltak arra, hogy a becsületes erkölcsösség nem függvénye az iskolázottságnak. Arról végképp nem tudtak, hogy milyen fokon vállalnak szerepet a gyülekezetek az önművelődésben, amit nem csak a nyomtatott termékek lapozgatása, hanem a vasárnap délutánonkénti úgynevezett ifjúsági órák jegyzőkönyvezése, a gyülekezet adminisztrációja minősít.

A legrégebb keletű gyülekezeti iratok, a XIX. század utolsó negyedében már jelentős missziói beszámolók, anyakönyvek, körlevelek, nyilvántartások; szépirodalmi missziós munka (versek, csoportjelenetek, elbeszélések). 1895-től több országos és szakmai folyóirat, gyermeklap készül. A közösség ügyeiről szóló iratanyag: tagnyilvántartás, pénzügyi beszámolók, áttérők és hitközségi tagok nyilvántartása. Meyer Henrik mielőtt kérelmezni kezdte a hatóságoktól a gyülekezetek szabadságát, felmérte azokat a sérelmeket, amelyek a kérelem benyújtása idején bizonyították a lelkiismereti és vallásszabadság sérelmét. Ez a gyűjtemény volt a parlamenti interpellációk hivatkozási alapja. Meyer Henriknek 1890 körül írott sérelmi jelentései közül tucatnyit lemásoltattunk, magyarra fordítottunk. (A szerző birtokában ilyen másolatok és fordítások vannak): Hegyközszentimre, Nagyszalonta, Nagyvárad, Pósalaka, Sáros és több más gyülekezet iratai bebörtönzésről, kitoloncolásról, pénzbírságról szólnak. Hasonló gyűjteményt össze lehetett volna állítani a magyar falvak gyülekezeteiről is. A gyülekezeti sérelmek azonban a XX. század első évtizedében szűnően voltak.

Az evangéliumi gyülekezetek azonosítása mindig összehasonlításra támaszkodott a népegyházakkal. Első eltérés a létszám. A népegyházhoz tartozást egy csecsemő fölött mások döntenek el. Gyakorlatilag semmilyen erkölcsi követelménnyel nem jár a népegyházi tagság. Tagja marad a szent, de a rablógylkos vele együtt. Az evangéliumi gyülekezetbe viszont az tartozik, aki eldöntötte. A gyülekezet pedig nem arra törekszik, hogy legyenek minél többen, hanem elvárásai vannak a saját tagjaitól. Az elvárások, az önkontroll, a régebben jelentős gyülekezeti fenyték nem eszköze a tömeges tagtoborzásnak.

Egy ilyen elvárás, tagfelvételi feltétel volt a régi időkben, hogy a jelölt rendszeresen olvassa a Bibliát. Ha analfabéta volt, akkor nem olvasta, tehát nem vették föl, hanem arra kérték, tanuljon meg írni és olvasni. Ez felnőttkorban, napi mezőgazdasági robot mellett nem kis áldozat. Viszont közvetlenül és személyesen ismertem olyan személyt, aki egy közepes létszámú gyülekezetben személyes találkozásunk és beszélgetésünk előtt több évtizeddel úgy nyert tagfelvételt, hogy megtanult a Bibliából olvasni. A kézirása is olyan volt, amilyen a Biblia nyomtatott betűi. Minden egyes betűt külön rajzolt. Élete utolsó 25–30 évében egyetlen levelet írt: nekem, egy postai lapot.

A nagyobb gyülekezetekben a XX. század elejétől voltak működő ifjúsági egyletek, bennük önképzőkörök. Közismereti kérdésekben tájékoztatták a hallgatóikat rendszeresen. Elnök, jegyző és jegyzőkönyvelés úgy működött, mint

a parlamentben. Mindenkinek volt véleménye, kifejthette, az előadóhoz kérdéseket tehetett föl.

A harcok után

A háború nem zárult le a békekötéssel. A világháborúkat követte a túlélők közötti leszámolás és a bosszú. A szellemi elit sokat szenvedett a különböző „tisztogatók” miatt. A lakosság második világháború utáni történelmi tapasztalata a megújuló reménység és a csalódottság szörnyen ellentétes tenge-lyére rajzolt függvénnyel ábrázolható.

A kontraszelektálók illetékesei leküldték a szennycsa-tornába dolgozni az előbbi rendszer doktorait (szó szerint). Az értelmiség „osztályidegen” lett. Aztán rájöttek, hogyha létezni kívánnak, szükség van értelmes emberekre. Ezeket kiemelték mint saját „kádereiket”, olykor minimális ismereteik ellenére magas pozícióba ültetve őket. Mások gyorstal-paló módszerekkel beiskoláztak néhány „kádert”. Az iskolá-ban legfőbb tárgy az ateizmus és az osztálygyűlölet volt. Gyanú homálya borult a túlképzettekre, a sok mindenre emlékezőkre. Akkoriban a legbölcsebb tanács volt: „Hallgatni arany...” A társadalom zavaros vízhez vált hason-lóvá, a tömegtájékoztató uszító propagandává. Egyre újabb ellenséget találtak, és felvonultak ellenük. A gonoszság gyű-löletet gerjesztett. Ártatlan embereket tettek földönfutókká. A hívő emberek közössége érzelmileg biztonságot adott. A gyülekezetekben működő kórusok és a zenei oktatás egy-szerre javította a gyülekezeti lelkeség és a műveltség színvo-nalát. Az ifjúsági önképzőkörök jegyzőkönyvei igazolják, hogy mind zenei, mind szellemi téren milyen értékekkel gaz-dagították a riadt emberek lelkét. Felkészültek egy valódi, demokratikus társadalmi életre.

A békeévekben is harcoló, feszültséget gerjesztő meg-félemlítés keretében jött létre az iratmegsemmisítés, az emlé-keket törölő agymosás, és a makacs ellenfelek likvidálása. A napjainkban tapasztalható általános történeleműtálat szintén ebből a talajból sarjadt.

A háborúk után úgy tűnt, hogy megnyílnak gyülekezeteink fiatalosága előtt az iskolák kapui. Egy rövid ideig így is volt, de az ötvenes évektől fanatikus gyűlölettel tették lehetetlenné a hívő tanulók diplomaszerezését, vagy annak megfelelő elhelyezkedést bármely pedagógiai pályán, az óvónőktől kezdve. Az 1989-es társadalmi fordulatig istenhívő ember a magyar értelmiség sorai közé nehezen juthatott be. Tapasztaljuk ezt a sorsot egész Európa keleti blokkjában. Azóta kétszer is „fordult a kocka”. Gyülekezeteinkben ma már mindenütt található magasan kvalifikált egyéneket, művé-szeket, a szellemi élet kiválóságait. Visszont el kell ismernünk, hogy a korábbi várakozások szerinti kedvező missziós fordul-at terén – amiért a régebbi évtizedekben népünk oly sokszor imádkozott – a pozitív fejlődés apróbb jelenségein túl a misz-szió nem sokat nyert.

1948-ban, a szabadságharc százéves évfordulójára figyelembe vették az iratanyag központi rendezését. Abból a természetes igénytől indítva, hogy kezelhető, kutatható legyen a felhalmozott irat- és képanyag. A *Szabadi F. Gusztáv*, dr. Somogyi Imre, *Kirner A. Bertalan* gyűjtése és rendszerezése alapján készült missziótörténelmi kiállítás teljes anyagát köz-ponti helyen tárolták. A református egyházból áttért pap, Kirner testvér járóképeségének határáig rendszeresen kezelte az Aradi utcai központban „drága okmányait”. Rövidebb időre

a Nap utcai gyülekezetben is irattári anyagokat rendszereztek, majd átvitték az állagot a Benczúr utcai épületbe.

A közoktatásból törölték a gót írásrendszert a második világháború utáni Németországban. Ezzel az egyik több évszázados kultúra forrásai szűntek meg, beleértve misszi-ónk megismerését. Az egyoldalú szemlélet a rágalmazástól sem riadt vissza. A „leiterjakabok” száma egyre gyarapszik. A határon túlra jutott és visszacsatolódo tévedések értelme-zési vitákat támasztva rontják a história tudományos értékét. Miután misszióink német közvetítéssel jutott hazánkba, az eredeti okmányokat sokan feleslegesnek, mások kiolvasha-tatlannak ítélték, és százsámra égették el az egykori gyüle-kezeti gyűjtőhelyeken. A félműveltség pótolhatatlan hiányt támasztott.

A német ábécé ismeretének megszűnése, az írásmód és a kiejtés nyelvi sajátosságainak elvesztéséből támadó dezinform-ációk oda vezettek, hogy immár az alapító magyarországi atyák helyes névírása körül is zavar mutatkozik. Fontos sza-bály, hogy a személyneveket leírni úgy kell, ahogy a néhai személy írta. Megváltoztatva átírni egy családi nevet csakis a nem latin betűs ábécét használó nyelvek esetében kell, meg-határozott átírási szabályok betartásával. (Például cirill betűs neveket). Legyen példa a legsúlyosabb félreértések legfris-sebb lajstromán misszióink két nevezetes egyénisége Rottmayer János és Meyer Henrik neve. Mellékeljük tehát mindkettő saját névírását:

Ifjabb Rottmayer János és Meyer Henrik aláírása

Nagy félreértés, hogy ez a két aláírás olyan személyek-től származhat, akik „germanizáltak, lenézték a magyarságot”. Annyira nem tették, hogy magyarul írták a nevüket gót betűs szövegkörnyezetben. Mindketten „hazajöttek” magyar földre, ahogy megkorosodtak. Meyer Henrik öt évi németországi tar-tózkodás után visszajött Budapestre. Az adventista, a metodis-ta felekezetek alapítói kevéssel Meyer után jöttek Magyarországra, és néhány sikeres év után visszamentek. Németország volt a hazájuk, de Rottmayer Jánosnak és Meyer Henriknek Magyarország volt a hazája.

Csatoljunk a témához még egy illusztrációt! Meyer Henrik missziós módszerei között nagyon előkelő helyen állt a gyermekek közötti vasárnapi iskolai munka. A gyermektelen Meyer Henrik két kis könyvet írt, amelyek közül az egyik címe: „Gondolatok a vasárnapi iskoláról”. Lássunk egy példát a kéziratos vasárnapi iskola (Sonntagschule) írásműjára!

Fontos intézmény, a vasárnapi iskola (kéziratos gót betűkkel)

Kézírás és személyiség

A grafológusok (írászakértők) tanítják a kézírás személyiségjegyeit. A fokozatosan felfelé emelkedő sor optimizmusról, viszont a lefelé ereszkedő pesszimizmusról árulkodik. Írásra az embert közlési szándéka ösztönzi. Közölni akar valamit, esetleg figyelmeztetni a társait valamilyen veszélyre. Ilyenkor írunk valamit, és az irat sorsát rábizzuk az utókorra. Beszélni szeretnénk az írás közvetítésével, és nem okvetlenül azt várjuk, hogy rólunk beszéljenek. Mindez az ember társas lényéből származik. Beteges szemlélet a befelé fordulás. Az elmagányosodás nem csupán a környezet hibája. Korunk általános csalódottsága, mindenki és mindenben, kitűnik teljes komplexitásával az egyéni írásmódból. Az utóbbi időben használt kifejezéssel szólva: kommunikál a kézírás. Ez is, mint annyi más döntő jelentőségű tény, kizárólag csak az emberre jellemző. Az állatvilág korban megelőz minket, de a fejlődés tágabb időkerete sem fejlesztette ki náluk az írás-olvasás készségét. Különös, hogy az evolucionistákat ez nem foglalkoztatja. Az emberi szellem magasabb rendű az állati ösztönösségtől, de mindez tükröződik az írásból.

Az írásnak van más döntő sajátossága is: igen pontosan és maradandóan közölhetjük szándékainkat. Az írásbeliség tartós, amint ezt évezredekkel ezelőtti iratok bizonyítják. Tehát az írás üzenetet hordoz olyanoknak is, akik ezután születnek. „A szó elszáll, az írás megmarad!” – Mondogatjuk elég gyakran.

Az írásban – mint a beszédben is – létezik bizonyos produktívokészítés, amit az ember beszédhangokhoz kötődő írásjelek egymás utáni megformálásával fejez ki. Ez az irat megfontoltabbá teszi a kifejezéseket, behajthatóvá az ígéreteket, a szó, a hang leleplezhető írásban a lelkiismeret tágabb vagy szűkebb, toleráns vagy intoleráns tartományát. Sok-sok példát találhatunk mindnyájan erre életünk során.

Az írás kétségtelenül képe a lelkiületnek, igen szoros köztük az összefüggés. Nem csupán alkalmi hangulatokat tükröz, hanem egyénileg és egész életre szólóan jellemez, akár az ujjlenyomat. *Berzsenyi Dániel* „asztalfiókja számára” írta verseit lila színű tintával (*Jókai Mór* is ezt használta mindig). *Berzsenyi* verseit olyan minőségben írta, a gondolatait előre úgy megfontolta, hogy később sem kellett javítania bennük egy vonást sem. A kor helyesírásának szabályait egyszer sem szegte meg. A betűket nem kapkodta el. A hazai irodalomtörténet kevés hozzá hasonló gyönyörű eredeti kéziratot archivált.

A lelkipásztor kézírását, aki 17 éves koromban baptizált, abban az időben gyönyörűséggel nézegettem. Mindig törekedtem a gyönyörű szépen írt aláírást követni. A szép és hibátlan írás után a személyt magát szinte tökéletes embernek gondoltam. Mint oktatónak, sok-sok kézirat került a szemem elé. Szomorú tapasztalat, hogy a kézírás – elsősorban a névalírás – iránti igényesség, teljesen érthetetlen módon elvesztette a kiolvashatóságát.

Egyesek azt mondják, a szép aláírás képmutató, önmagát leplezgető, szebbnek mutató lelkiületből származik. Így ír, akinek sok a takargatnivalója. Hallottam azoktól a pszichológusoktól, akik a kőbányai börtön és gyűjtőfogház intézményében dolgoztak, és állítólag a büntetett személyek életvitelének melioratív formálása volt a feladatuk.

– Meg tudnak előzni bármilyen tragikus eseményt a pszichológusok? – kérdeztem a börtönparancsnoktól.

– Semmit – felelte gyorsan és meggyőzően. Majd folytatta: – De mindent meg tudnak magyarázni.

Férfiak és nők

Ennek a szakasznak a sorait nem a „hagyományos” korrelációira vesztegetem, azt ugyanis idejekorán tárgyalják koedukált iskoláink, vagy talán az óvodáink. Viszont megemlíteném, hogy hazánk művelődéspolitikája sokáig nem nyitott szabad teret a nők tanulása előtt.

A társadalom sok férfitagja meg vannak győződve arról, hogy a nők szellemi képessége az övékhez képest általában kisebb. Egy orvoskaron diplomázott férfi ezt vitatta velem, már a mostani századunkban. Sehogy nem fért a fejébe, hogy egy lelkész ezt a véleményt elutasítja. Hiszen Isten előbb teremtette a férfit, aki a „teremtés koronája”. Ígérte, hogy meg fogja keresni a Bibliában ezt a kifejezést.

Ennek a nézetnek a jegyében rövid múltú hazánk orvosnőinek története. Az első magyar orvosnő Zürichben szerzett diplomát 1872-ben. 50 év kellett ahhoz, hogy ezt a témát egy népszerű magyar hetilap (Tolnai világlapja) fölhozza. A múlt század húszas éveiben a budapesti orvoskari egyetemen volt olyan professzor, aki hangoztatta véleményét a jelen lévő nők előtt: „A nők kezébe fakanál való, nem szike!” A hetvenes években mozgalom indult el a gépkocsivezető-jogosítványok egyre sűrűbb megadása ellen: „A nő rémálom a volán mellett.”

A gyülekezeteinkben néhány lépéssel előbbre jártunk, mert hazánkban a gyülekezeti tanácskozáson szavazati joga volt férfinak és nőnek egyformán. (A demokrácia kivirágztatásával dicsekvő amerikaiaknál erre hosszú évekig várniuk kellett.) *Lehoczky Dezső* belgyógyász-tanár 2003-ról statisztikai számot publikált: 120 gyülekezeti orvosról tud Magyarországon. Az orvosnők aránya a férfiakhoz képest folyamatosan tovább növekszik.

A többéves képzést igénylő szakmákban a nők száma lassan meghaladja a férfiakét. Szinte valamennyi felsőfokú tanintézetben a jelentkezők többsége nő. Tanulmányi eredményük általában jobb a férfiakénál. A tanulmányi lelkiismeretesség, az olvasottság szintén a nőket helyezi előtérbe, bár az értékelésük inkább empirikusan, mint mennyiségi adatokkal bizonyítható. Az iskolázottság magasabb kategóriáját igénylő munkahelyeken a nők iránti elvárás, a felelősségvállalás az élet számos területén mutatkozik, mint a férfiaknál. Előttünk áll kifejező számos példa a gyülekezetekben, ahol különösen érvényesül a női túlsúly. A jó lelkipásztor becsüli a női nemet, de nem feminista és nem is bolondul a fiatal nők után. Billy Graham mindig óvatos volt ezen a téren.

A családi élet, a nevelés és a gyermekek gondozása általában ismét a női nemre ró több terhet. Akikkel volt lehetőség megbeszélni, körülbelül hasonlóan nyilatkoztak: „Az első és legjobb professzorom az édesanyám volt.” Nemcsak a fizikai gondozás, a szellemi értékek kiválasztása, az életrendbe iktatása (rendszeres házi áhítat, templomlátogatás, döntéshozatal keresztyén értékrend szerint), mind az anyai példamutatásból merít. Az édesanyák viselkedése ösztönzi Jézus Krisztus követésére a felnőtté vált ifjúságot. Zárja ezt a bekezdést: „A gyermekeink mellett édesanyjuk töltött több időt. Mindent tőle tanultak meg, Isten tiszteletét, a nyelvet, a viselkedést, a jó modort, az írást és az olvasást is.”

Ahogy kézzel írunk...

Legtöbbször fentről lefelé húzott függőleges vonalakkal írunk, a balkezesek jobbra tolják, a jobbkezesek húzzák a sorokat. Az írás szinte automatikusan történik. A legtöbb latin betű egy képzelt súlypontban stabilan áll. A gondolatra összpontosítunk, ezt követi a kézmozdulat és megalkotja a hangnak megfelelő formát. A kézírással gyakoroljuk a magyar helyesírást, ami érték a műveltség skáláján. A latin blokkbetűket írni a bal oldali függőleges vonal meghúzásával kezdjük fentről. Aztán húzzuk meg a többi szükséges vonalat, nagyon ritkán ferdén (A). A vonalak legtöbbször 90°-os szögben vannak az alapvonalal (E). A latin betűkben nincsenek díszítő cikornyák, mint a gót betűkben, de néha vannak vastagított vonalak. Az alapsorra merőlegesen húzott függőleges vonalat vastagítjuk.

Az egyenes vonalak eredete talán arra utal, amikor még egy erős, éles vágószerszámmal (vésővel) és kalapáccsal ütött az ember egy vonást a kőbe (I). Az ékírásban nincsenek ívek, kisebb vagy nagyobb köröcskék (mint latinban az O betű, vagy a P, Q, R, S). Ez utóbbi betűk írása azután vált lehetségessé, miután az írás eszközei könnyebbedtek. A papiruszon, irhán, papíron kialakult a kéz finom mozgása. A nehéz testi munkás kézírásán láthatjuk a betűvetés és a kézi finommozgás korlátozottságát. A favágó a kivágott fa fűrésznyomán szer számmal egy jelet üt be, vagy kézzel fest rá számot, jelet.

A sok évszázadon át a kézírás faragott lúdtollakat vett igénybe, később acélhegyet (váltig csak „tollnak” neveztek) mártva folyós tintába, készültek az iratok. 60-70 éve gumitömlős töltőtollat forgalmaztak, hogy a tintásüveg és dugója miatt vagy másért ne szennyezzen semmit a tinta, mint *Megyeri Károly* színészünk ugránczó vidámsága miatt történt *Petőfi Sándor* versében. Ám a töltőtoll is szennyezett. Ezt véglegesen kiküszöbölte 1939-ben *Bíró László* újságíró találmánya, a golyóstoll. Argentínában az ő neve és a gyártóé összevonásából alakult ki a golyóstoll eredeti neve: „Birome”. Azóta szinte már kizárólagos íróeszközzé lett. Amíg az ország lakosainak nagy része nem rendelkezett írásismerettel, az egyszerűbb vidéki lakosok íródeákok, a paróchus lelkészek vagy a tanítómesterek segítségére szorultak. A későbbiekben iskolai végzettséghez kötött jegyzők álltak segítségül a községi előjáróságon az iratok, kérvények elkészítéséhez. A munkájukért külön fizetés járt.

A kézzel írott soroknak egészen különös sajátosságuk van. Hivatalos levelezésünk, naponta érkező számláink és közlekedésrendészeti bírságaink mindig gépelt szöveggént érkeznek, kifejezésmódjuk sztereotip, olykor kérdéses az igazságtartalmuk. A szándékuk viszont világos: Fizess! A kézírással írt levélnek másfajta, szívmengető az „üzenete”. Édesanyánk boldog, mert olvashatja a fia írását. A fiú is – tetelezzük fel – boldog, hogy élnek még a szülei, imádkoznak érte naponta, és levelet küldenek a születésnapjára. A kézzel írt levél közvetlen, mint egy dedikált könyv, szüleink olvasható aláírásával. Úgy, ahogy gyermekként szólítottuk.

Az informatív írás felvilágosít, értesít, tájékoztat. Az információnak azonban el kell oda jutnia, ahol érdeklődéssel találkozik. Hiába tömik az embert olyan információkkal, amik nem is érdeklik. Az ezerféle üzleti reklám negyedórás ismétlődése nem ébreszt érdeklődést, csak ellenszenvet. Az embert saját maga érdekli legjobban. A családja, a sorsa, a jövője, minden, ami bajaiból kiségit, gondjait mérsékli, és bármivel

kecsegteti. (Ezt használja ki a megtévesztő reklám, a lelkiismeretlen huncutság és a politikai ígéretetés.) Az írás és az irat értékét az ember szemében fokozza a jó szándék, a bizalmas eligazítás. A segítő, jó szándék nemcsak tájékoztatás (információ), inkább magasabb rendű felvilágosítás, rávezetés egy régóta sejtett, mégis ismeretlen igazságra. Ösztönző példát mutat, és ígéretei rövid távon teljesülnek. A leírt szó tehát kevésbé morfológiaileg, inkább tartalmi tekintetben értékes az olvasónak. Az ismert „hármast” feladat az amerikai újságíró szavai szerint: „tények, tények, tények”, a sokszor egyoldalú információn túl új értelmezést kap az igazságban. A borzalmas tényekről kapott hír elrémít, az ember a végén elfásulva hallgatja. Az információban talán elvárható, hogy a megrendítő tény elkerülhetőségét is kilátásba helyezze milliárdnyi embernek. Megkockáztatom a kérdést: Milyen pozitív változás várható a pusztító tényközlés után?

Az isteni üzenet több a szónál vagy a betűnél; miután sugallja az igazság, szeretet és megértés érzelmét. Isten üzenete a javamat akarja, mindenki más azért ír, mert a javaimat akarja. Egyedül Jézus Krisztus az, aki többre értékeli engem, mint azt, amim van. Ha egyetlen bibliai alapon nyugvó igehirdetésben végre magamra ismerek, a Szentlélek „érintése” pillanatában megtudom, kicsodám van a mennyekben. Nem despota, hanem társ. Nem szenilis nagypapa, hanem időtől és időktől független csodálatos, aktív személy. Nem tarvágással „biztosít” jövőt; hanem vet, ültet és palántál. Örül az első rügynek, és türelmesen várja a többit. Ilyenek az evangélium információi. Számptalan megtérő ember mondta és le is írta a megtérését követő napokban: „Valóságosan új életem van. Minden más, mint volt. Minden gyönyörű szép, és minden napom boldog. Jézus Krisztussal csodavilágban járok!”

Ahogy géppel írunk...

A technika igyekezett könnyíteni az írást, gondoskodott korszerű eszközökről. Sokáig az írógép volt a legjobb eszköz az írásbeliség növekvő igényei kielégítésére. A gépet erős acélvázakra szerelték. Az írólapot mereven a betűkar előtt tartva a kívánt billentyű leütése után mechanikus, rugós szár végére forrasztott betűk csapódtak az írószalagra. Hangos csattanással nyomot hagyott a papíron, miközben az úgynevezett „kocsi” egy fokot haladt soronként előre. Kis- és nagybetűkre váltott a kezelő. A gép írásjeleket is írt. A régi mechanikus gépezetnek erős és idegesítő volt a zaja. A sorváltással a kereplő és végül csapódó zaj oly erős volt, évek során halláskárosodást okozott, akár a mai rockkoncert. A billentyűzet sorrendje nem az ábécé rendjét követte, hanem az alapsoron (alulról második) úgy rendezték a billentyűket, amilyen gyakorisággal az angol írásjeleket használták. Magyar sorrendben: a,s,d,f, g,h, j,k,l,é, és a jobb kéz kis ujjának kinyújtásával az á betű képezte az alapsort. A többi betű vagy az alapsor alatt, vagy felette volt. Legfelül pedig a számsor. A két hüvelykujj felváltva üthette a szóközbillentyűt. A „vakírás” arra képesített, hogy a gépiró (új szakma az írnokok családjában) a billentyűk keresgélése nélkül tíz ujjal gyorsan dolgozzon. A gépiró legtöbbször megtanulta a gyorsírást, és a kettő már jól fizetett munkakört adott sok munkavállalónak. A gépirás könnyebb volt a kézírásnál, de a rendkívül gyors munka igénybe vette a kézfejet, az évtizedeken át tartó, feszült munkahelyi légkör káros volt az ember egész életére.

A technika új megoldásokkal könnyítette a gépirók munkáját, előbb elektromos, majd a XXI. században elektronikus megoldások jutottak el hozzánk. A villamos ráségítés megszüntette a sorváltással járó kocsimozgatás igénybevételét, mivel megoldhatóvá vált egy gombnyomással.

A vállalatok, hatóságok, különféle intézmények irodáiban 10-12 írógéphez bezsúfolt nők hajszolt munkája, fülsike-títő zajban, cigarettafüstben egyáltalán nem volt ideális. Az irodák egészséget és főleg idegrendszeret támadó árta, a mindig növekvő követelmény meghozta az új betegséget, a stresszt. Sok minden járult hozzá, hogy az irodisták családi élete felboruljon.

A számítógéppel megszűnt az irodák kopácsolása, a billentyűzet változatlan rendjén elég az új betű vagy írásjel gombjának puszta érintése. A gépelés rendjét viszont nem tanítják. A „felhasználó” intellektusa csökken, a gép kipótolja. Az írásjelek monitoron jelennek meg, nem közvetlenül papíron, és ezzel a kérdőívek rubrikáinak kontrollálása is megszűnik. A munka új programot igényel. Minden kartonozáshoz kell egy igen drága másik program, amit egyelőre missziótörténelmi kutatáshoz reménytelen dolog várni. A mi számítógépünk latin, cirill, héber és görög betűs, de más írásrendszerekhez is könnyen programozható. A gép részben segít, de másrészt ront. A számítógéppel gyérült a gyors- és gépirónők alkalmazása. A mai ügyintézőnek, technikusnak, informatikusnak saját számítógépe van, a szükséges irományokat maguk készítik. Aki nem tudja a gépet kezelni, „funkcionális analfabéta”.

Amióta nem kőbe vessük a betűket, sőt nem kell a papírra rótt hibáink láttán dühösen összegyűrni a lapokat, és újabbakkal próbálkozni; tapasztalhatjuk, hogy az írás nem fárasztó. A leírt szöveget kedvünkre formázzuk, alakítjuk, átrendezzük a sorrendet, folyamatot tervezünk a szövegírásban. Hatalmas minőségi könnyebbség ezekkel kezelni bármilyen szerkesztett iratot. A szövegszerkesztés kellemes és hasznos munka. A saját kézi jegyzetelés akkor is az ismeretszerzés legjobb eszköze, hogy az előadásokat elektronikusan rögzíthetjük, a lappal írhatunk, és igénybe vehetjük a gép rendkívül sok mindenre alkalmas lehetőségeit. Egy gép programja szinte egy könyvtárat pótol. Bármiről írunk, a számítógép egyúttal segítő adatbázis. Szóbeli, formális, színes információhoz jutunk. A gép ezt az ismeretet terjeszti, valljuk meg, olykor hibásan, de annál masszívabban (például húsz, de nem húszadik). Sportolókat, színésznőket és utcalányokat ismer, de semmiként sem ismeri az egyszerű, alázatos, rég elhunyt és gyülekezeteket alapító úttörőinket.

Az egyén a géptől függ. Azt tudja, amiről a gép tájékoztatja. Az egyén azt hiszi, az az igaz, amit a monitoron lát, vagy amire a Google-program kioktatja. Az egyéni fantázia beszűkül, és a tudást gépi információként kapja a megfoghatatlan virtuális távolságból. Az információbázis tanítja meg a felhasználót arra, amire ő akarja. Pici íróasztalán rendelkezésére áll a világ minden könyvtára, csak ismerje a nyelveket, olvassa a betűket, és bízsa magát azokra, akiknek megbízhatóságát senki soha nem kontrollálta. Esetleges tévedései immár alapigazságok. Az ember tudása, tapasztalata észrevétlenül esik a bináris technika áldozatául. A gép gyors, de felszínes felvilágosításai a legszentebbet és a legközönségesebbet egy lapon tárja fel, mint néhány éve Istenről és az erkölcstelen felkínálkozásról egy lapon adott tájékoztatást. Az Úr szava és a kigyósziszegés egyszerre hangzott, a kigyó természetesen köze-

lebbról. Ma már a domináns népegyház elérte, hogy kissé tisztább legyen a portál. Mindent tud az ember, csak egyet nem: megkülönböztetni a gabonát és az ocsút egymástól. Pedig ennyit a szürke veréb is nagyon jól tud.

A Wycliffe bibliafordítók munkája

Mennyiféle lehet a földön élők beszéde, nyelve, írása? Erről pontos és megbízható adatunk nincs. A néprajztudomány sem tud hitelt érdemlő számot mondani. Ahogy növekszik a nyelvek ismerete, úgy növekszik ez a szám is. A második világháború végén feltételezett néhány száz nyelvről több ezerre jutottunk, pedig nem keletkeznek új nyelvjárások, inkább kihalnak. A felderítetlenség mellett szinte bizonyosra vehetjük, hogy a nyelvek írásmódjának száma lényegesen kevesebb. Míközben tehát Európában úgy érezzük, hogy minden államalkotó nép, sőt a kisebbségek irományai töltik meg a levéltárakat és könyvtárakat, és mikrofilmeznünk kell. A Kárpát-medencében élő kisépek nyelvét nem írták le a teljességig. Az is elképzelhetetlen egyelőre, hogy mikor lesz minden nyelvnek saját ábécéje, betűírása, betűsora. Hazánkban is van olyan nyelvjárás, aminek az összes hangját pontosan nem tudjuk leírni.

Egy fiatal külmiszióárius óriási feladatot álmódott. Előbb az írást nem ismerő népek nyelvi közösségében spanyol bibliai részleteket terjesztgetett a közép-amerikai Guatemala államban. Egy ottani indián lakos panasolta: „Ha oly szerető az Isten, miért nem beszél hozzánk cakchiquel nyelven, miért spanyolul?” Elhatározta, hogy környezetében az ismeretlen élő nyelveket felderíti. Aztán kiadja minden nyelven az olcsó Bibliát. Azon a nyelven is, amelynek nincs ábécéje, nyelvtana vagy szótára. Világra szóló kezdeményezést indított el a nagyon fiatal *William Cameron Townsend*. Társaival vállalta egy természeti nép hanganyaga alapján a saját betűik megformálását, ábécérendjének megalkotását. Fáradságukat mint első könyv azon a nyelven kiadott Újszövetség koronázta. Tíz év alatt fordították arra a nyelvre az Újszövetséget. Munkájában segített néhány fiatal diák, akikkel nyári nyelvéstáborot szervezett. Fölvették tiszteletből az előreformátor *John Wycliffe* nevét. Száz nyelvész segítette a második világháborúig a munkát, de századunkban már több ezer segíti. Az első Újszövetség fordításának tíz éve óta a számítógépes segítség a munkára fordított időt tört részre csökkentette.

Egy svájci professzornő, *Ursula Wiesemann* a múlt század hatvanas éveiben kapcsolódott be ebbe a szolgálatba. Előbb egy brazíliai indián nép (kaingang) nyelvének szótárát, grammatikai és szemantikai tankönyvét készítette el, végül elkészült az Újszövetség. Ma már két évenként feltárnak egy-egy új nyelvet. A professzornő Togo nyugat-afrikai állam ötven élő nyelve közül többet feldolgozott, pedig az ő közreműködése előtt egyik nyelvnek sem volt írásrendszere. Az ország fővárosában (Lomé) azóta Afrika egyik legjobb hírű egyeteme működik.

Afrika népeinek gyarmatosítása után korszakos fordulatot hozott a keresztyén misszió. Akik engesztelhetetlenül felróják a múltat, vegyék tudomásul, hogy a rabszolga-felszabadítók: *William Carey*, *Robert Moffat*, *David Livingstone* és a magyar református *Molnár Mária* szintén keresztyének voltak! A rendszeres egészségügyi segélyezés a fehér ember évtizedek óta tartó „vezeklése”. Áldozatos munkájuk a fejlődő országok javát szolgálja, ellenszolgáltatás nélkül.

(Folytatjuk)